

TÉZISEK

(MAGYAR NYELVEN)

Ditranzitív szerkezetek a jordániai arabban

Rami Alwardat

Budapest

2026

1. A kutatási probléma és célkitűzés

Bár előrelépések történtek a kettős tárgyas szerkezetek (Double Object Construction, DOC) és a prepozíciós datív szerkezetek (Prepositional Dative Construction, PDC) elkülönülő struktúráinak megértésében, a nyelvek közötti variáció továbbra sem világos. Kevés kutatás vizsgálta a ditranzitív szerkezeteket az arabban, és egyetlen tanulmány sem vizsgálta kifejezetten ezeket a struktúrákat a jordániai arabban (a továbbiakban: JA). A DOC és a PDC szerkezetei a JA-ban mindeddig nem kerültek vizsgálatra a szakirodalomban. Figyelemre méltó, hogy a JA rendelkezik egy olyan előjárós szerkezettel, amelynek szórendje a DOC-éhoz hasonlít, nem pedig a Cél PP balra történő scramblingjének eredménye. Másképp fogalmazva: a JA három rendszeres ditranzitív mintázatot mutat, eggyel többet, mint az angol. A dolgozat azt vizsgálja, hogy a ditranzitív szerkezetek korábbi elemzései hogyan alkalmazhatók a JA-ra, egy olyan nyelvre, amelyet komplex morfoszintaxis és gyakori klitikumhasználat jellemez, és ahol a meglévő elemzések módosítására van szükség a JA adatok figyelembevételéhez.

A dolgozat a JA ditranzitív szerkezeteinek szemantikai és szintaktikai jellemzőit vizsgálja, külön hangsúlyt fektetve a lexikai és pronominális tárgyak közötti variációra. A kutatás hozzájárul az argumentumszerkezet, az esetkiosztás és a théta-szerepek hozzárendelésének generatív szintaxisbeli elméleti vitájához, miközben elsőként nyújt részletes leírást a JA ditranzitív szerkezeteiről.

A tanulmány célja a következő kérdések vizsgálata:

1. Hogyan történik a théta-szerepek kiosztása a ditranzitív szerkezetekben?
2. Mi a szórendi variáció mechanizmusa a ditranzitív szerkezetekben?
3. Melyek a ditranzitív szerkezetek megkülönböztető jegyei vagy tulajdonságai?
4. Melyik a ditranzitív szerkezet jelöletlen felszíni alakja?

2. A dolgozat felépítése

A dolgozat felépítése a következő:

A **2. fejezet** elméleti keretet kínál a ditranzitív szerkezetek és a DOC-k megértéséhez, valamint vizsgálja a PDC-kkel való kapcsolatuk körüli vitát. A fejezet áttekinti a scrambling, valamint az A- és A-vonás-mozgások szakirodalmát.

A **3. fejezet** bemutatja és elemzi az interjúk és kérdőívek (B és C függelék) alapján létrehozott korpuszt, amely nyelvi adatokat gyűjt arról, hogy a szerkezetek hogyan használatosak ténylegesen a nyelvben. Az elemzés empirikus adatokat kínál a szintaktikai mintázatokról, nem csupán introspekcióra vagy konstruált példákra támaszkodik. Emellett kiemeli, hogy mely szerkezetek gyakoriak, marginálisak vagy hiányoznak a valós beszédből.

A **4. fejezet** tipológiai áttekintést nyújt a JA ditranzitív szerkezeiteiről, beleértve a szórendi variációkat, a kötési aszimmetriákat, a hatókör-interakciókat és a passzív szerkezeteket.

Az **5. fejezet** a pronominális és lexikai argumentumokat vizsgálja a ditranzitív szerkezetekben. Kiemeli a teljes DP-k és a pronominális tárgyak közötti különbséget, valamint ezek derivációra gyakorolt hatását. Emellett ismerteti a személyes névmások morfoszintaxisát a JA-ban, és vizsgálja a kliticizációt és a klitikumduplázást a ditranzitív szerkezetekben.

A **6. fejezet** azt vizsgálja, hogyan jönnek létre a ditranzitív szerkezetek a JA-ban, különös tekintettel a théta-szerepekre és az esetkijelölésre a két belső argumentum esetében. Elemzi továbbá az érintett funkcionális fejek szintaktikai tulajdonságait, valamint a tárgyak közötti szemantikai és szintaktikai viszonyokat.

A **7. fejezet** lezárja a tanulmányt és javaslatokat tesz további vizsgálatokra.

3. Eredmények

Az eredmények azt mutatják, hogy a JA-ban két alapvető ditranzitív szerkezet létezik: a kettős tárgyas szerkezet (Double Object Construction, DOC) és a prepozíciós datív szerkezet (Prepositional Dative Construction, PDC). A PDC, amelyben a Cél argumentumot közvetlenül a *lə* előljáró előzi meg, a jelöletlen és gyakoribb mintázat, amely természetes módon származtatható tranzitív szerkezetekből. Ezzel szemben a DOC két egymás melletti főnévi kifejezést igényel, de a JA-ban valódi szerkezetként jelenik meg. A passzivizációból, kliticizációból, klitikumduplázásból és hatókör-interakciókból származó bizonyítékok önálló szintaktikai státuszát mutatják. A JA-ban látható egy szórendi változat is, a Cél–Téma PDC, amely a DOC-hez való felszíni hasonlósága ellenére szintaktikailag PDC-ként viselkedik. Ezek az eredmények kiemelik, hogy a JA ditranzitív rendszere gazdagabb, mint az angolé. Az alábbi példák szemléltetik mindezt:

- 1- Sami ʔaʕtʕə-Ø Rami ktaab (DOC)
Sami adott-3SGM Rami könyv
'Sami adott Raminak egy könyvet.'
- 2- Sami ʔaʕtʕə-Ø ktaab lə Rami (Téma>Cél PDC)
Sami adott-3SGM könyv -nak Rami
'Sami adott egy könyvet Raminak.'
- 3- Sami ʔaʕtʕə-Ø lə Rami ktaab (Cél>Téma PDC)
Sami adott-3SGM -nak Rami könyv
Szándékolt jelentés: 'Sami adott egy könyvet Raminak.'

Annak kimutatására, hogy a Cél–Téma PDC nem azonos a DOC-vel – szemben a szíriai és iraki arab elemzéseivel –, hat szintaktikai diagnosztikai tesztet alkalmaztam: kötési aszimmetriák, hatókör-interakció, A- és A-vonás-mozgás, kliticizáció és klitikumduplázás. Az tanulmány bemutatja, hogy a Cél–Téma szórend a PP A-bar scramblingjének eredménye, amely a Téma fölé mozog egy magasabb Spec-VP pozícióba. A JA rugalmas szórendje lehetővé teszi ezt a mozgást az információs szerkezet megőrzése mellett. Ez a különbség kiemeli a JA sajátos szintaktikai viselkedését.

A JA-ban az igék két csoportba sorolhatók: vannak, amelyek mind a DOC, mind a PDC szerkezetet megengedik, és vannak, amelyek csak a PDC-t teszik lehetővé, viszont ellenállnak a DOC-nak. A vizsgálat továbbá kimutatja, hogy a „load” típusú igék valódi DOC-k, és két belső argumentumot igényelnek, miközben a szórendi korlátozások szigorúan megakadályozzák a Téma–Recipiens felcserélését a DOC-n belül. Az (1), (2) és (3) példák azt mutatják, hogy a *ʔaʕtʰə* ‘ad’ ige megjelenhet a JA-ban előforduló mindhárom ditranzitív diatézisban, míg a *baʕaθ*, *waddə* ‘küld’ ige nem alkot DOC-szerkezetet. Az alábbi példák szemléltetik ezt:

- 4- Sami *baʕaθ-∅* *resaaleh* *lə* Rami (Téma–Cél PDC)
 Sami küldött-3SGM levél -nak Rami
 ‘Sami küldött egy levelet Raminak.’
- 5- Sami *baʕaθ-∅* *lə* Rami *resaaleh* (Cél–Téma PDC)
 Sami küldött-3SGM -nak Rami levél
 Szándékolt jelentés: ‘Sami küldött egy levelet Raminak.’
- 6- *Sami *baʕaθ-∅* Rami *resaaleh* (DOC)
 Sami küldött-3SGM Rami levél
 Szó szerint: ‘Sami sent Rami a letter.’

A kutatás a pronominális tárgyakat is vizsgálja, és kimutatja, hogy a JA-ban nincsenek gyenge névmások, és a pronominális argumentumok klitikumokként realizálódnak. A klitikumokat X° elemekként elemzi (nem pedig XP-kként), ami megmagyarázza, hogy miért nem jelenhetnek meg önállóan, nem koordinálhatók és nem használhatók szétszakított (*cleft*) szerkezetekben. Egy intervenciós hatás korlátozza a kliticizációt a JA-ban: a PDC-kben a Téma közvetlenül kapcsolódhat az igehez, míg a DOC-kben a közbeékelődő Recipiens ezt megakadályozza, és egy alternatív gazdászót (*ʔyya*) tesz szükségessé.

A szintaktikai elemzés a larsoni VP-héjak elméleti keretét alkalmazza a Téma–Cél PDC-k leírására, míg a Cél–Téma PDC-k a PP A-vonás-scramblingjével jönnek létre. A DOC-ok esetében egy finomított applikatív elemzés magyarázza a hatókör-, kötési és esetviszonyokban megfigyelhető aszimmetriákat, összhangban a thematikus és szintaktikai viszonyok közötti konzisztens leképezéssel (UTAH). Az ApplP hipotézis

összeegyeztethető a UTAH-val, ha feltételezünk egy alacsony ApplP-t, amely a VP-t választja ki, ahol a Téma a Spec-VP-ben, az alkalmazott tárgy pedig a Spec-ApplP-ben helyezkedik el, míg a magas ApplP a kis vP-t veszi komplementumául. A tanulmány így a JA-t értékes teszterületként kezeli a datív alternáció különböző elméletei számára, és mind az applikatív, mind a projekciós megközelítés mellett szolgáltat bizonyítékot.

Összességében a dolgozat bemutatja, hogy a JA ditranzitív szerkezetei egy rendezett rendszert követnek: a PDC a standard, rugalmas és produktív mintázat, míg a DOC korlátozott, de valódi szerkezet, pontos szintaktikai diagnosztikai jegyekkel. Ezek az eredmények hozzájárulnak a JA mélyebb megértéséhez, és alátámasztanak argumentumszerkezetre és argumentumszerkezet-változásra vonatkozó nyelvközi elméleteket.